

Asia: VN/16832/2024

Hallituksen esitys rikoslain 16 luvun muuttamiseksi (sinivilkkusabotaasi)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Asianajajat kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä rikoslain 16 luvun muuttamiseksi (sinivilkkusabotaasi).

Yhtenä Suomen Asianajajien sääntömääräisenä tehtävänä on seurata oikeuskehitystä maassa ja lausuntoja antamalla sekä aloitteita tekemällä tarjota kokemuksensa yhteiskunnan käytettäväksi. Suomen Asianajajien oikeuspoliittisen työn lähtökohta on oikeusvaltion turvaaminen. Lausunnoissaan Suomen Asianajajat pyrkii painottamaan oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen, oikeusturvaan sekä oikeuden saavutettavuuteen, perus- ja ihmisoikeuksien sekä asianajajakunnan itsenäisyyden ja riippumattomuuden turvaamiseen liittyviä näkökulmia. Pyydettyinä lausuntona Suomen Asianajajat esittää seuraavaa.

Yleistä

Suomen Asianajajat pitää tärkeänä sitä, että poliisi, pelastustoimi ja ensihoidon toimijat voivat tehdä työtänsä turvallisesti ja että heillä on mahdollisuus häiriöttömästi toteuttaa tehtäviään. Ehdotetuilla niin sanottua sinivilkkusabotaasia koskevilla uusilla rangaistussäännöksillä (rikoslaki 16 luku 3 a § ja 3 b §) pyritään erityisesti vahvistamaan hälytystehtävissä toimivien henkilöiden ja kaluston suojaa. Uudet rikoslain säännökset eivät sisältäisi julkisen vallan käyttöä koskevaa tunnusmerkkiä, ja ne kattaisivat sekä henkilöllisen ulottuvuuden (väkivallan käyttö tai sillä uhkaaminen) että poliisi- ja hälytystoiminnassa käytettäviin ajoneuvoihin ja välineisiin kohdistuvat teot (anastaminen tai vahingoittaminen).

Säätelyn keskeisimpänä tavoitteena olisi saattaa hälytystehtävissä toimivien ei-virkamiesasemassa olevien toimijoiden oikeussuoja samalle tasolle kuin viranomaisilla, joita suojaa rikoslain 16 luvun 1-3

§:n mukaiset virkamiehen väkivaltaista vastustamista ja haitantekoa koskevat rangaistussäännökset. Säännökset eivät sisältäisi myöskään vaatimusta siitä, että tehtävään liittyisi julkisen vallan käyttöä. Tavoitetta sinänsä voidaan pitää kannatettavana.

Esityksessä kuitenkin suoraan todetaan, kriminalisointi koskee rikoslaissa jo suurelta osin rangaistavaksi säädeltyä toimintaa. Tämän vuoksi Suomen Asianajajat suhtautuu säännösten tarpeellisuuteen varauksellisesti. Lisäksi esityksessä käytettyä lainsäädäntötekniikkaa ei voida pitää parhaana mahdollisena.

Säännösten tarpeellisuudesta

Tämän tyyppisten pistemäisten erityiskriminalisointien, jotka eivät varsinaisesti muuta rangaistavan menettelyn alaa, perusteena tulisi olla yhteiskunnassa jokin erityinen syy – ilmiö, josta olisi kriminaalipoliittisista syistä tarpeellista säätää oma erillinen rikosnimike. Harvinaisena esimerkkinä tällaisesta voidaan pitää kuluvan vuoden alussa voimaan tullutta naisen sukuelinten silpomista koskevaa sääntelyä, jossa selvät yhteiskunnalliset syyt ja tarve viestittää kansalaisille ilmiön vakavuudesta puolsivat erityistä rangaistussäännöstä, vaikka menettely itsessään oli jo kattavasti kriminalisoitu pahoinpitelytunnusmerkistöjen kautta.

Ruotsissa järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja rikosjengien toimintaan liittyneet erityisen vakavat ilmiöt ovat hallituksen esityksessä kuvatuin tavoin epäilemättä naapurimaassamme puoltaneet erillisiä siviilikusabotaasia koskevia rangaistussäännöksiä.

Yhteiskuntien osittaisesta samankaltaisuudesta huolimatta Suomen Asianajajat katsoo, ettei Suomessa vastaavaa rikollisuuden tilannekuvaa ainakaan vielä ole. Kansalaisten turvallisuus on tärkeä asia, mutta turvallisuus on laaja ja monitahoinen käsite. Periaatteessa lakeja voidaan säätää niin sanotusti tuleviin tarpeisiin, mihin esityksessäkin viitataan. Silloin olisi kuitenkin erityisen tärkeää arvioida, saattaako tällainen osin symbolinen lainsäätäminen kokonaisturvallisuuden paranemisen sijasta ennemminkin luoda uhkakuvia ja heikentää nykyhetkessä kansalaisten turvallisuuden tunnetta.

Rikoslain pistemäinen ”tilkitseminen” uusilla tunnusmerkistöillä on viime vuosikymmeninä johtunut pitkälti Euroopan Unionin rikosoikeudellisesta sääntelystä, jonka implementointi omaan rikosoikeudelliseen järjestelmäämme johdonmukaisella tavalla on ollut paikoin haastavaa. Sen sijaan muutoin yleistynyttä pyrkimystä lisätä rikoslakiin jo voimassa olevaan oikeustilaan nähdessä päällekkäisiä uusia rikosnimikkeitä ei voida pitää tavoiteltavana, koska se väistämättä tekee rikosoikeusjärjestelmästä hajanaista ja vaikeatajuista rikkoessaan rikoslakiuudistuksessa toteutettujen selkeiden tunnusmerkistöjen ja yhteismitallisten rangaistusasteikkojen muodostamaa kokonaisuutta.

Ehdotettu rikoslain 16 luku 3a § poliisi- tai hälytystoiminnan vaikeuttaminen ei ole luonteeltaan lex specialis-säännös, koska tilanteessa, jossa sekä 16 luvun 1 §:n että 16 luvun 3 a §:n soveltamisedellytykset täyttyisivät, syrjäyttää 16 luvun 1 § ehdotetun sääntelyn. Tämän vuoksi ehdotetun sääntelyn soveltamista poliisien toimintaan voidaan tosiasiallisesti pitää marginaalisena. Poliisien toimintaa voi pitää voimassa olevassa sääntelyssä hyvin kattavasti suojattuna (rikoslaki 16 luku 1-3 §). Sen vuoksi Suomen Asianajajat katsoo, että ehdotetut päällekkäiset tunnusmerkit eivät enemminkin sekavoittavat lainsoveltamista. Epäselvyyttä luo sekin, että lain soveltamisen ulkopuolelle näyttäisivät jäävän muut esitutkintaviranomaiset, kuten Tulli ja Rajavartiolaitos, joiden tehtäviin liittyy myös ”poliisi- ja hälytystoimintaa”.

Ehdotettujen säännösten lainkonkurenssiin liittyy muitakin epä johdonmukaisuuksia. Ehdotuksen mukaan poliisi- tai hälytystoiminnan vaikeuttamisen tunnusmerkitön täyttyessä menettelyyn syyllistynyttä ei voitaisi erikseen tuomita pahoinpitelystä. Syntyy selvä poikkeama ensisijaisesti sovellettavaan virkamiehen väkivaltaiseen vastustamiseen nähden, koska siihen tekoon ei vallitsevan oikeuskäytännön mukaisesti sisälly perusmuotoinen pahoinpitely (rikoslaki 21:5) eikä törkeä pahoinpitely (rikoslaki 21:6).

Sääntelytekniset vaihtoehdot

Suomen Asianajajat katsoo, että hallitusohjelman mukaisia tavoitteita tulisi tarvittaessa toteuttaa jo olemassa olevan rikoslain sääntelykehityksen kautta. Vaikka tätä vaihtoehtoa ei hallituksen esityksen luonnoksessa ole tutkittu tarkemmin, sillä vältettäisiin rikoslain systematiikan hajoaminen ja selkiytettäisiin lainkäyttäjän työtä sekä tehtäisiin rangaistussäännöksistä myös ennakoitavampia, jolloin yleispreventiivinenkin vaikutus voisi olla suurempi.

Mikäli tietyille toimijoille ja toiminnoille halutaan antaa vahvempaa rikosoikeudellista suojaa, olisi lainsäädäntöteknisesti parempi tarkentaa ja tarvittaessa lisätä rikoslain 16 luvussa suojattujen ryhmien piiriä. Siihen nähden, että esimerkiksi ensihoitajien katsotaan jo nyt monissa tapauksissa käyttävän julkista valtaa siihen liittyvine virkavastuineen, olisi suora rinnastus viranomaisiin lainsäädännössä asetettujen velvollisuuksien ja lain antaman suojan symmetrian kannalta perusteltua.

Toisaalta olisi mahdollista lisätä rikoslain yleiseen osaan tai rikoslain erityiseen osaan kunkin rikosnimikkeen kohdalle tarvittaessa kvalifiointiperusteita, joissa teon kohdentuminen hälytystoiminnan piirissä olevien toimijoiden fyysiseen koskemattomuuteen ja heidän kalustoonsa olisi rangaistuksen ankaroittamisperuste.

Siten esimerkiksi vahingontekojen osalta olisi mahdollista lisätä törkeän tekemuodon kvalifiointiperusteeksi se, että teko kohdistuisi poliisin tai pelastustoimen kalustoon. Ratkaisu antaisi myös teon rangaistusarvon kannalta liikkumatilaa, koska vähäiseksi katsottavat teot olisi kvalifioidun teon kokonaisarvostelun perusteella kuitenkin kohdennettavissa tavallisen tekemuodon piiriin, jolloin myös sakkorangaistus olisi mahdollinen seuraamus. Tällä vältettäisiin ehdotetun sääntelyn seuraamusharkinnan jäykkyyteen liittyvät ongelmat, kun pelkän vankeusrangaistusasteikon puitteissa vähäisetkin vahingonteot ja anastukset tulisivat rikoslain 16:3 a §:n kohdalla johtamaan vankeusrangaistukseen.

Tunnusmerkistön epäselvyydestä

Suomen Asianajajat katsoo ehdotetun sääntelyn tunnusmerkistössä käytetyn terminologian jäävän monin paikoin tulkinnanvaraiseksi. Oikeusvarmuuden kannalta esityksessä olisi vähintäänkin syytä käytännön esimerkein tarkentaa niiden sisältöä.

Rikoslain 16 luvussa käytetyille tunnusmerkistöille ”vastustaminen” ja ”haitanteko” on muodostunut varsin vakiintunut sisältö. Nyt käytetyt ”olennainen vaikeuttaminen” ja ”vakava haittaaminen” asettavat selvästi korkeamman soveltamiskynnyksen, mutta esityksessä olisi syytä konkretisoida rajanvedon kannalta olennaisia kriteereitä.

Legaliteettiperiaatteen kannalta tarpeettoman väljiksi jäävät myös termit ”poliisi- ja hälytystoiminta”. Poliisitoiminnan voi hyvin perustein katsoa kattavan käytännössä lähes kaiken poliisin näkyvän käsillä olevan tai pian toteutuvan fyysisen toiminnan. Ehdotuksen mukaan hälytystoiminnalla puolestaan tarkoitetaan toimintaa, joka on vaatinut poliisin, pelastustoimen tai ensihoidon välitöntä toimintaa sekä näiden erilaisia pelastustehtäviä. Kun soveltamisen ei ole tarkoitettu rajoittuvan pelkästään hälytyskeskuksen kautta tapahtuviin tehtäviin, jää arviointi toiminnan ”välittömyydestä” erityisesti terveydenhuollon toimijoiden kohdalla varsin avoimeksi, puhumattakaan, että ihmiset pystyisivät ulkoisista merkeistä sellaista tunnistamaan.

Sääntelyä voidaan myös pitää jännitteisenä tiettyjen perusoikeuksien näkökulmasta. Erityisesti ehdotetun rikoslain 16 luvun 3 b §:n 2 momentin ”muulla tavalla vakavasti haittaa” voidaan pitää liian epämääräisenä varsinkin koskiessaan itsessään väljärajaista ”poliisitoimintaa”. Rangaistussäännöstä on tältä osin kokonaisuudessaan pidettävä liian avoimena erityisesti silloin, kun sen soveltamista joudutaan arvioimaan perustuslaissa suojatun sanan- ja kokoontumisvapauden käyttämiseen liittyvissä tilanteissa.

Rangaistusasteikot

Ehdotettu sääntely merkitsee erityisesti rikoslain 16 luvun 3 a §:n rangaistusasteikon (vain vankeutta) osalta rikoslain ankaroitumista varsinkin sellaisissa tapauksissa, joissa aiemmin olisi vakiintuneesti sovellettu muita rikoslain kohtia ja seuraamusharkinnassa päädytty niiden mahdollistamaan sakkorangaistukseen.

Ehdotettu sääntely ankaroittaa myös sellaisia vahingontekoja ja anastustekoja, joilla on säännöksissä kuvattu kytkentä poliisi- ja hälytystoimintaan. Tällaiselle linjaukselle voidaan esittää asiallisia perusteita.

On kuitenkin ilmeistä, että ehdotetun rikoslain 16 luvun 3 a §:n tunnusmerkistön sisälle mahtuu tekoja, joissa teon moitittavuus ei kohtuudella edellyttäisi sakkorangaistusta ankarampaa seuraamusta, vaikka menettelyyn ei olisikaan sovellettavissa 3 b §:ää. Tilanteissa, joissa esimerkiksi ensihoitoon liittyvää hälytystehtävää haitataan tai vastustetaan, kohdehenkilöt saattavat usein olla hyvin sekavassa tilassa. Erityisesti mielenterveysongelmaisten kohdalla menettelyyn saattaa liittyä jopa syyntakeisuutta poistavia tai sitä vähentäviä elementtejä.

Edellä todetun vuoksi Suomen Asianajajat katsoo, että rikoslain 16 luvun 3 a §:n asteikkoon olisi joka tapauksessa aiheellista lisätä myös sakko, mikä antaisi lainsoveltajalle enemmän harkintavaltaa arvioida oikeudenmukaista seuraamusta. Riittävänä ”varaventiilinä” ei voida pitää ehdotuksessa viitattua mahdollisuutta rangaistusasteikon lieventämisen (rikoslaki 6:8) käyttämiseen, koska sen edellytykset ovat lain mukaan hyvin korkeat.

Enne Heidi
Suomen Asianajajat